

EL MITE ES FA REAL AL CAMP DE TARRAGONA QUAN EL MITE
ES TRANSFORMA EN REALITAT

Reus: escriptors suïcides

¿Realment vents com la Tramuntana o el Mestral poden ser causa de folia, motor de suïcidis? Escriptors com Joan Puig i Ferrater, Hortensi Güell, Antoni Isern, Gabriel Ferrater o Miquel Escudero fan que molts creguen en la llegenda.

Aleix Cort/Montse Palau

Ningú posa en dubte la influència que poden exercir els fenòmens meteorològics, sobretot en l'estat d'ànim de persones predisposades a la inestabilitat afectiva, però, tal com diu B. Mestre, sovint se'ls ha donat més

importància de la que realment tenen. Això no obstant, els suïcidis —o intents— d'alguns escriptors pertanyents a una mateixa àrea geogràfica —el Camp de Tarragona— on el Mestral és un dels trets més característics, han anat acompanyats d'aquesta llegenda-explicació.

Caldrà, doncs, trobar altres causes,

Per a molts, aquesta mort premeditada de Gabriel Ferrater, poc abans de complir cinquanta anys, no era cap sorpresa, sinó el resultat lògic d'una trajectòria.

a part de les simplement climàtiques, per intentar entendre els motius que els impulsaren a cometre aquest acte.

L'intent de Joan Puig i Ferrater

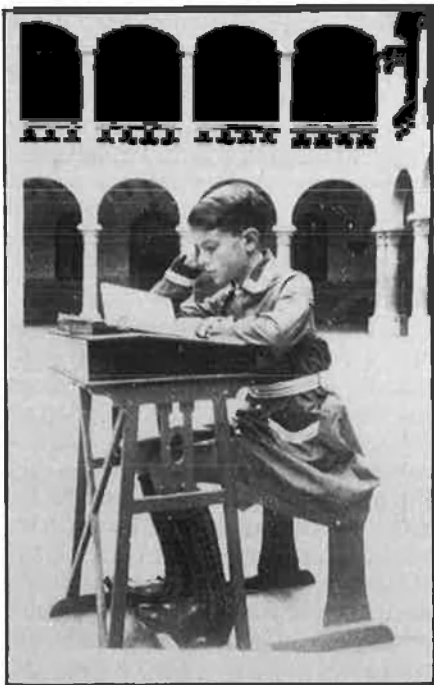
La infantesa i l'adolescència de **Joan Puig i Ferrater** (la Selva del Camp, 1882-París, 1956), seran decisives en una vida pròdiga en realitats i rica en vivències de tota mena. I és que, durant aquest període, dues seran les empremtes que, després de marcar-lo, haurà d'arrossegar durant tota la vida: un naixement irregular (la seva mare el tingué poc després de casada i el seu marit no el va voler reconèixer i tramità la separació) i una formació desordenada al seu poble d'origen i a Reus, on, de molt jove, formà part del grup modernista (**Josep Aladern, Plàcid Vidal, Xavier Gambús, Hortensi Güell, Màrius Ferré, Miquel Ventura, Pere Cavallé, Ròmul Salleres i Antoni Isern**).

Després d'una primera estada a Barcelona (1901), d'un desengany amorós que el portà fins a França i de resoldre una sèrie de crisis personals, de tots aquells que un dia formaren el Grup Modernista de Reus, ell seria l'únic que assoliria la fama i, posteriorment, l'escàndol.

Abans, però, molt abans, un fet el convertiria en «heroi» als ulls d'alguns i en «un cas diferent» als ulls de tothom: un intent de suïcidi.

La primavera de 1899 robà, de la farmàcia on treballava, una hòstia de sublimat corrosiu. Després de prendre-se-la, però, als primers dolors, va cercar ajuda. Aquest intent de suïcidi, com la major part de la seva vida, està explicat, de forma més o menys novel·lada, en una de les seves obres, *Camins de França*, justament en un capítol titulat «Qui sóc jo?», on Puig relata les seves crisis existencials i en el qual l'única idea consoladora és la mort, la preparació d'un suïcidi conscient: «Jo em volia matar per gust de la pròpia destrucció».

El selvatà explica, també, que aquesta idea de la mort el fascinava a causa, segurament, de les influències literàries: «A casa de l'Aladern havia conegut el seu germà Plàcid Vidal, que feia uns versos malencònics i desconsolats. Havia conegut el poeta pagès Antoni Isern, que cantava tristos del cor i l'ànima. Coneixia Hortensi Güell, els temes dels escrits del qual eren la mort, els cementiris, les desil·lusions i

Dalt, Gabriel Ferrater el 1932, al Col·legi de Sant Pere Apòstol, de Reus. Baix, en una foto de 1944.

els enganys de la vida. Maeterlinck començava a estar de moda a Catalunya, Rusiñol escrivia proses sentimentals i malaltisses que nosaltres llegíem àvidament. Fins a mi arribaven els efluvís d'una literatura decadent i morbosa».

D'aquesta manera, la mort i el suïcidi es mitifiquen i, per això, Puig i Ferrater es concep com «la darrera gesta en el camí de l'heroi», d'aquí el seu intent: «calia ser tot un home, no pas un home de tants, ser algú que no és com tothom». I ho aconseguí. ¡I tant que sí!

Durant tota la seva vida, des del seu egocentrisme, emmarcat per un tempe-

rament emotiu, sensual, expansiu, voluble i apassionat, buscà la figura de l'heroi —ser un heroi—, ja que res l'estimulava tant com l'èxit, i no treballava a ple rendiment, sinó quan se sentia gran, superior, heroic. Des d'un cert pessimisme, voltat de personatges contradictoris, apassionats, escassament reflexius i/o quimèrics, sentí la urgent necessitat d'esdevenir l'heroi real de les seves ficcions. L'ideal modernista, doncs, li esqueia. Potser per això es mantindria, sempre, fidel als seus orígens.

El primer suïcidi

Hortensi Güell (Reus, 1876-Salou, 1899) començà a escriure vers la tardor de 1895. Comptava, llavors, 19 anys, i els seus primers articles foren escrits en castellà, perquè, havent passat quasi tota la seva vida a Madrid, desconeixia cap altra llengua. Dibuint, pintor i escriptor, passava els estius a Reus, on col·laborava, intensament, amb el grup de l'Aladern. **Miquel Ventura** explica que «son únic anhel era produir bellesa, viure per l'Art sense preocupar-se gaire de viure de l'Art». No és estrany, doncs, que aviat esdevingués un model a seguir dins el grup.

I és que, tal com podem comprovar en els seus retrats, era el prototipus de bellesa modernista, l'heroi romàntic. «Amb cabells llargs —emblema i bandera de revolta— rossos i rinxolats, els ulls malenconiosos, un bigotet damunt el llavi i una llaçada descurada al coll», el Florenci Hortet d'*El pelegrí apassionat* de Puig i Ferrater, era un apòstol davant els seus amics. Sintetitzava totes les ànsies de la idea de l'artista. Plàcid Vidal, en *Assaig de la vida*, ens el defineix com «una delícia de visió. La seva veu, de tons harmoniosos, donava especial interès a la paraula, comunicant-li el sentit de l'heroisme». L'ideal de l'heroi i els aires que es respiraven per aquella època serien importants a l'hora d'entendre la seva decisió. També, l'amor.

Però no ens avancem als esdeveniments. Mentrestant, com diu Ventura, «treballava, afanyós i amb delit, per l'art català i per la literatura. Admirava els zoles, daudets i flauberts, el comte Tolstoi, el simbolisme d'Ibsen i sobretot D'Annunzio, però qui més li agradava, a qui més s'acostava era a Maeterlinck. S'endinsà en els estudis filològics i sociològics, i al voler esbrinar els grans i transcendents problemes del món i la humanitat, caigué en l'escepticisme, perdé la brúixola i navegà sens nord».

Darrerament, fins llegí llibres místics

de devoció catòlica i tot. També s'havia embegut «dels ideals redemptoristes dels bakunins i kropotkins i desitjava una societat perfecta i, en veure que era un somni, l'esceptic s'enfonjava més en el pessimisme, així es comprèn que cregué que la mort és el remei al mal de viure». Els seus projectes eren molts, a pesar que només tingués un llibre publicat (*Florescència*). Una de les coses més somniades per ell era la *Trilogia*. Tot quedà en projecte, però, perquè —segons el mateix Ventura—, «pensà massa i anà massa lluny, volant sempre per l'infinit del dubte, i volant va defallir».

Potser l'amor fos, en bona mesura, el factor determinant del seu suïcidi, com assenyala Sunyer. En efecte, de caràcter idealista, topà amb un amor que no corresponia al que ell poetitzava i que tenia com objectiu principal el matrimoni burgès, precisament l'estament contra el qual estaven en lluita.

Güell va pintar la seva mort; va visitar els seus amics d'Alcover, Plàcid Vidal i aquell jove de 16 anys que li professava tanta admiració, Antoni Isern, en un comiat secret. I el 16 d'agost de 1899 trobaven el seu cos, de 23 anys, ofegat, a la platja de Salou. A les roques des d'on s'havia llançat van trobar el seu capell i, a sota, un paper escrit: «Perdó, pares meus, perdó. Cureu de la meva promesa». La notícia va convulsionar el món cultural reusenc i se sovintejaren els homenajes. Al cap de poc temps, Hortensi Güell era ja un mite.

El poeta pagès

Hortensi Güell, en la seva última visita als amics d'Alcover, els va donar un consell: «Que no vagi a ciutat, l'Isern, la ciutat el mataria». No fou escoltat.

Antoni Isern (Alcover, 1883-Castell de Burriac, Cabrera de Mar, 1906), que mai no havia anat a escola, als quinze anys passava a formar part del Grup Modernista de Reus de mans dels germans Vidal. Quan Plàcid Vidal relata les tertúlies del grup, el descriu com un pagès robust, de pit ample, de barba i cabells llargs i rossos, amb aspecte d'home fet, d'home amb aplom i decidit, però, alhora, com una persona voluble, amb moments pronunciats de defalliment i melangia (el **Jeroni Isard** d'*El pelegrí apassionat*). Per això, atreia els seus companys de grup: era la personificació de l'espontaneïtat, la síntesi dels seus ideals, la fusió entre natura i literatura.

Antoni Isern, desoïnt el consell d'Hortensi Güell, el 1901, marxà a

Joan Puig i Ferrer en família.

Barcelona, havent publicat, dos anys abans, el primer recull de versos, *Sentiments*, que, val a dir-ho, no va satisfer ni el seu prologuista —Hortensi Güell— ni el seu editor —Plàcid Vidal—. Les feines que allí desenvolupà, tot i l'ajuda dels Vidal, el van fer tornar a Alcover. El 1903 va ser cridat per a llegir els seus versos a l'Aplec Catalanista de Barcelona, on va obtenir gran èxit —per folklorisme, sobretot—, que va desembocar en l'edició d'un recull, *Esplets d'ànima jove*, elogiat per diverses figures del moment. En adornar-se, però, que no era genial ni l'artista que somiava ser, paí malament l'èxit, el seu ànim s'enfosà i, envaït de pessimisme, la seva poesia entrà en decadència.

Passà un any i mig a Alcover. Barcelona li era hostil.

De temperament inquiet, el 1904 s'embarcava cap a Marsella amb Puig i Ferrer per caminar per Canes, Niça, Mònaco fins a Itàlia. Retornà sol.

Pel camí de tornada, es llogà en una masia de Cabrera de Mar, on treballà de pagès, fent alguns viatges a Barcelona. A la masia, però, va conèixer una

minyona amb qui inicià un idil·li que acabaria en burla: en absència de l'amo —que li havia delegat les funcions d'encarregat—, algú el tancà dins la cambra de la minyona durant uns dies i a la propietat regnà el desordre. Fugí del mas, avergonyit i dolgut i, en secret, s'acomiadà dels amics a Barcelona. El vespre del 29 de juny de 1906 —als vint-i-tres anys, com Güell—, va anar al castell de Burriac i, dins d'una cisterna que va cobrir de branques, s'asfixià lentament, fins a la matinada. Isern, sempre havia pensat en el suïcidi com a força alliberadora, tal com havia confessat més d'una vegada a Plàcid Vidal: «si la sort m'és adversa, sempre hi haurà una muntanya des d'on estimbar-me».

Això no obstant, el seu suïcidi no va ser lloat, sinó criticat. Al cap dels anys, però, la seva mort —com la de Güell— atrauria altres escriptors, com el malaguanyat **Miquel Escudero**.

El mite Gabriel Ferrater

La figura de **Gabriel Ferrater** (Reus, 1922-Barcelona, 1972), que va néixer,

curiosament, un 20 de maig, com l'Isern, ha estat fortament mitificada, tant per la seva personalitat com per la seva obra polifacètica, a les quals cal afegir la forma de la seva mort. El suïcidi de Ferrater, el 27 d'abril de 1972, per asfíxia, va convulsionar els que el coneixien o treballaven amb ell. Això no obstant, per a alguns, aquella mort premeditada, poc abans de complir cinquanta anys, en el fons, no era cap sorpresa, sinó el resultat lògic d'una trajectòria.

Biel Ferrater fou tot un personatge del món intel·lectual català dels anys 60. Un personatge, com apunta **Xavier Amorós**, «que necessitava esdevenir permanentment l'espectacle d'un públic addictes». Poeta, lingüista, crític, docent, noctàmbul, fumador i bevedor, Ferrater, en la seva poètica, s'autodefinia així: «M'agrada la ginebra amb gel, la pintura de Rembrandt, els turmells joves i el silenci. Detesto les cases on fa fred i les ideologies».

Els primers anys van transcórrer a Reus. El seu pare, **Ricard Ferratè i Gili**, advocat que no exercia, s'encarregava del negoci familiar d'exportació

TRES I QUATRE

LAUNITAT

EL QUARTO DE LES FIGUES
QUIM SOLER

POESIA 3 i 4

LLENGUA ABOLIDA. OBRA
POÈTICA 1973-1988
M. MERCÈ MARÇAL

OASI
JOSEP BALLESTER

POLS AL RETROVISOR
FELIU FORMOSA I JOAN CASAS

NARRATIVES 3 i 4

GRAMS
BORO MIRALLES

TOTES LES DONES
ES DIUEN MARIA
PEP COLL

CIUTADÀ 00000000001
GUILLEM VILADOT

ELGRILL

ELS LLENGUATGES DE PAO
JACK VANCE
Trad.: Carme Manuel

DAINA, 6

REVISTA DE LITERATURA
(Cesare Pavese, Jean-Charles Huchet, M. Àngels Anglada,
Isabella Vincenzini, etc.; **Josop Maria Sala-Valldaura**
entrevista Àlex Broch)

butlletí 22

centre d'estudis
alcoverencs

abril - juny 1983

Dreta, Antoni Isern; esquerra, Miquel Escudero, dos poetes marcats per la mort.

de vins i prenia part en les activitats socials i culturals reusenques, era gran lector i posseïa una excel·lent biblioteca. La família era titllada d'excèntrica, però, també, de refinada i elegant, progressista, liberal i culta. La seva trajectòria, recollida a «In memoriam», passà per Bordeus, on el seu pare fou enviat com a canceller del consolat el 1938. Foren tres anys a França, part sota l'ocupació alemanya.

El 1941 retornaren a Reus, on féu el batxillerat. Després del servei militar, a Aragó, i de treballar en els negocis familiars, es matriculà en Exactes, i es dedicà, posteriorment, a altres estudis, com l'astronomia, la pintura o l'alemany. Foren uns anys d'insatisfacció, de recerca, de provatures i curiositat.

El 1951, però, un esdeveniment canviaria el rumb de les coses. El pare, arruïnat, se suïcidava. Arran de la davallada econòmica, l'ambient familiar s'havia enrarit i Ricard Ferraté havia optat per la mort conscient, amb tots els papers arreglats. **Joaquim Mallafrè** recollia l'anècdota que «el senyor Ferraté insistia davant els amics —que s'ho prenien a broma—, en la idea de disparar-se un tret, però els deia que no gosava perquè el canó de la pistola era massa fred. Fins que un dia, un dels amics li va trobar la solució: posar-hi un mocador».

Gabriel ja no tornaria mai més a Reus. Seria a Barcelona on iniciaria la seva carrera en diferents camps: la poesia, les classes a la universitat, les investigacions lingüístiques... En aquest període també faria algun viatge, com aquell que l'hauria de portar a Hamburg, on va conèixer **Jill Jarrell**, amb

qui, el 1964, va contraure un matrimoni que no duraria gaire. Mentrestant, se succeïen les noies, i el temps, i els gots d'alcohol...

Tot i que Ferrater confessava a **Porcel** que l'alcohol mai l'havia ajudat a escriure, la seva imatge beguda era habitual. Fou una de les seves constants —hi havia dies, en els últims anys, que no podia ni donar classe—; l'altra, les dones.

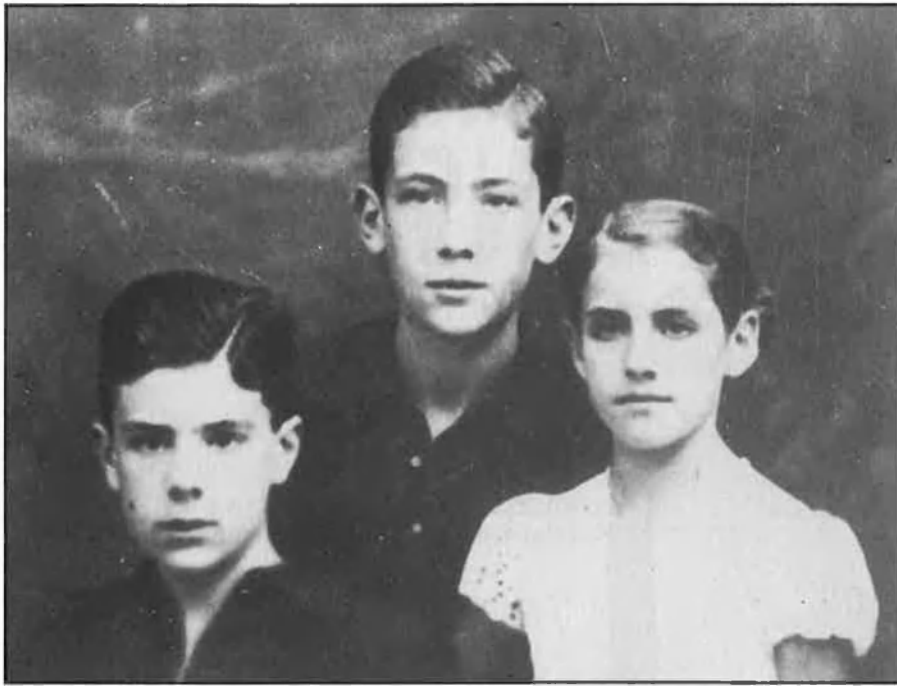
El seu interès per la relació amb les dones i el pas del temps, va esdevenir obsessiu i, fins i tot, angoixant. El dolor de ser viu, la lucidesa, les pors, els apaivagava amb alcohol, fins que el 1972 van quedar esvaïts dins una bossa.

Pocs anys després, la mare, **Eulàlia Solé**, es llançava des del seu pis de Sarrià.

La mort del poeta gitano

La diada de Carnestoltes del 1978, el dos de febrer, un cos queia d'un pis sobre l'asfalt de Reus. Voluntàriament o involuntària, **Miquel Escudero i Claveguera** (Reus, 1945-1978), el poeta gitano, moria. Els seus pares van afirmar que fou un accident fortuït, però molts van pensar —i pensen— en una mort volguda. **Fermí Roig** recordava que un dels poemes d'Escudero anava encapçalat per una cita de **Lorca** que resultaria profètica: «deseo infinito de arrojar-se per el balcón a la magia perversa del perfume a la lejanía». ¿Premonició? Cal tenir en compte l'atracció que Escudero sentia pel Grup Modernista de Reus i, especialment, per Antoni Isern, un dels seus autors preferits.

De raça calé, coix a causa d'una pa-

Joan Puig i Ferrer el 1928.

Dalt, Gabriel Ferrater als 14 anys, amb els seus germans. Baix, Gabriel Ferrater, Joan Teixidor, Marià Villangómez, Lluís Alpera i Josep Pedreira, com a jurats del Premi Carles Riba.

ràlisi infantil, estudià el batxillerat a Reus. Posteriorment, havent suspès l'examen d'ingrés a Filosofia i Lletres de la Universitat Central, Miquel Escudero, en un itinerari que recorda el de l'Isern, abans de tornar a Reus, va romandre a Barcelona fent diverses feines.

Republicà i cenetista, atret per la vida rural, Escudero visqué entre contradiccions, sobretot religioses. Arran del seu matrimoni amb una sueca, **Elsa Barbo Ellisson**, passà a professar la religió pentecostal, alhora que mantenia una forta amistat amb el poeta-sacerdot **Ramon Muntanyola**, a Salou, encara que, en els últims anys, com afir-

ma **Joan de la Rúbia**, se sentí atret per les idees il·luministes de **Swedenborg**, tot mantenint una moral de base cristiana.

La seva existència fou conflictiva i no gens adaptada al seu entorn, per això escrivia: «Em sento estranger en terra pròpia». Durant els anys setanta mantingué una certa activitat literària amb contactes, tertúlies i articles a Reus. La seva obra poètica fou publicada pòstumament, i encara resten inèdits nombrosos esborranys en prosa que conformaven el que Escudero havia intitulat com *L'àlbum neuròtic*.

Cursava magisteri a l'Escola Normal de Tarragona quan va tenir lloc la mort

d'aquell que s'havia autodefinit com a «poc adaptat i, com tots els poetes, un xic boig».

Està clar que l'explicació d'un suïcidi mai no és simple, sinó que ve motivat per tota una sèrie de factors, a part dels climàtics: els antecedents familiars d'alcoholisme o una certa patologia interfamiliar, com és el cas de Gabriel Ferrater, unida a una angoixa metafísica, pot menar a la manipulació de la idea de la mort; també, els sobtats trastorns de caràcter i/o la possible absència de pare, com el cas de Puig i Ferrer; a un caràcter amb tendències depressives, com el d'Hortensi Güell o el d'Antoni Isern, agreujat per una sèrie de motius personals (amorosos, d'impotència...), de grup (Grup Modernista de Reus) o generacionals, i marcat per una sèrie de renúncies obligatòries i una fragilitat narcisista del subjecte —el sentiment d'amor propi del qual es troba sotmès, de sobte, a una prova excessivament dura. Un altre detonant podria tenir el seu origen en un malestar profund del propi cos i/o en possibles dificultats d'elaboració ideo-verbal, com el cas de Miquel Escudero.

Explicacions a banda, no direm res de nou si convenim que la mort per suïcidi sol mitificar. Sí, a més, el protagonista és un personatge del món cultural i artístic, aquest fet pot ser una bona plataforma per a passar a la posteritat. La forma o els motius no són, a la llarga, més que petits detalls per posar fi, de forma més o menys morbosa, a la vida d'aquell que, portat per l'angoixa, l'escepticisme o la desesperació, s'ha vist incapaç de superar un determinat entrebanc. □